

David Paloma, M. Antònia Puigròs
Albert Rico, Anna M. Torrent

Guia fonètica per a les televisions locals

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
Bellaterra, 2009

Primera edició: juny de 2009

Edició i impressió
Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
Edifici A. 08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès). Spain
Tel. 93 581 10 22. Fax 93 581 32 39
sp@uab.cat
<http://publicacions.uab.cat/>

Imprès a Espanya. Printed in Spain

Dipòsit legal: B-24514-2009
ISBN 978-84-490-2595-2

Índex

PÒRTIC	
<i>Bruguers Jardí</i>	9
INTRODUCCIÓ	17
PAUTA GENERAL DE PRONUNCIACIÓ	27
LLISTES DE PARAULES AMB GRAFIA QUE SE SOL CONFONDRE	89
PAUTA LOCAL DE PRONUNCIACIÓ	97
Varietats orientals continentals	99
Comarques centrals	101
Olotí	112
Tarragoní	118
Varietats insulars	123
Eivissenc	125
Mallorquí	134
Menorquí	145
Varietats occidentals	155
Lleidatà	157
Tortosí	163
Valencià central	169
Valencià meridional	182
Valencià septentrional	196
Varietats d'enclavament	211
Alguerès	213
BIBLIOGRAFIA	219

Agraïments

Aquesta obra s'ha publicat gràcies al suport econòmic del Ministeri d'Educació i Ciència (projecte HUM2005-05592) i de la Xarxa de Televisions Locals. També agraïm a l'Institut d'Estudis Catalans, i especialment a Lídia Pons i Joan Veny, director del *Petit atlas lingüístic del domini català*, la cessió de la plantilla de dos mapes del PALDC.

Així mateix, donem les gràcies a Bruguers Jardí, responsable de la UDAL (Unitat de Dinamització i Assessorament Lingüístics de la Xarxa de Televisions Locals), per la seva col·laboració en els primers temptejos d'aquesta *Guia fonètica*, i a Francesc Ballone, Isidor Marí, Martí Antoni Martorell, Mònica Montserrat i Luca Scala, pel fet d'haver atès amablement les nostres preguntes sobre alguns trets fonètics cancellats. Altres agraïments els devem, per motius diversos, a Magda Alemany, Margarida Bassols, Gemma Brunat, Núria Jolis, Rudolf Ortega i Montserrat Roma.

Pòrtic

Bruguers Jardí
Unitat de Dinamització i Assessorament Lingüístics
de la Xarxa de Televisions Locals

La comunitat lingüística en llengua catalana

Quan parlem de la comunitat lingüística en llengua catalana hem de tenir en compte que no ens referim a una comunitat homogènia i ben travada. L'heterogeneïtat que presenta es deu a causes diverses que incideixen també en la realitat del mapa audiovisual en llengua catalana.

La llengua catalana és una de les llengües romàniques i té uns deu milions de parlants. L'àmbit de distribució d'aquesta llengua es troba fragmentat administrativament en quatre estats europeus: Espanya, França, Itàlia i Andorra. A Espanya, la llengua catalana és present en cinc comunitats autònomes amb governs propis: Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, l'Aragó i Múrcia. A Andorra, l'idioma oficial és el català i a Espanya és el castellà, tot i que a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears comparteix cooficialitat amb la llengua catalana. Sense reconeixement oficial, es parla català a Múrcia, a la regió anomenada el Carxe, i també a l'Aragó, a la Franja de Ponent. Cal tenir en compte que a Catalunya hi ha aproximadament el 70 % dels parlants de català. A França i Itàlia el català no té reconeixement oficial. Així doncs, la comunitat lingüística en llengua catalana es distribueix en un territori fragmentat administrativament i amb un reconeixement oficial desigual.

Autoritat lingüística

Pel que fa a l'autoritat lingüística, l'Institut d'Estudis Catalans és la institució acadèmica responsable d'establir la normativa lingüística del català en tot el seu àmbit, així ho reconeix l'Estat espanyol mitjançant el Reial decret 3118/1976, en el qual, a més, s'aproven els estatuts d'aquesta institució. Tot i això, només Catalunya reconeix explícitament aquesta autoritat mitjançant la Llei 8/1991, en què consta que l'IEC ha de vetllar per la coherència del procés de normalització arreu del seu àmbit lingüístic i estableix que l'ús de la llengua catalana en els mitjans de comunicació de titularitat pública ha de respectar la seva normativa. També s'hi exposa que la normativa és prou flexible per permetre que els diferents mitjans de comunicació «estableixin —sota llur responsabilitat— opcions i concrecions de realització lingüística, en forma de models, amb el fi d'acostar-se amb més eficàcia als objectius que persegueixen».

A la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, l'article 35 del Títol III de la Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer, de reforma de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears, estableix que «la institució oficial consultiva per a tot el que es refereix a la

llengua catalana serà la Universitat de les Illes Balears». A més, explicita que «La Comunitat Autònoma de les Illes Balears podrà participar en una institució adreçada a salvaguardar la unitat lingüística, formada per totes les comunitats que reconeixin la cooficialitat de la llengua catalana».

A més, la Disposició addicional segona del títol IX indica que «la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, sent la llengua catalana també patrimoni d'altres comunitats autònomes, podrà sol·licitar al govern de l'Estat i a les Corts Generals els convenis de cooperació i de col·laboració que es considerin oportuns per salvaguardar el patrimoni lingüístic comú, així com per efectuar la comunicació cultural entre les comunitats abans esmentades». Aquest esperit de cooperació també queda recollit en l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006, i en concret a l'article 6.2 del Títol preliminar, en el qual s'estableix que la Generalitat ha de promoure la comunicació i la cooperació amb les altres comunitats i els altres territoris que comparteixen patrimoni lingüístic amb Catalunya.

Al País Valencià, l'article 3 de la Llei 7/1998, de 16 de setembre, de la Generalitat Valenciana, de Creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, estableix que aquesta institució té la funció de determinar i elaborar la normativa lingüística del valencià, que considera una llengua diferent del català. Aquest mateix precepte sobre l'autoritat lingüística s'estableix en l'article 6.8 del Títol I, de la Llei orgànica 1/2006, de 10 d'abril, de reforma de la Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol, de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana.

En el cas d'Andorra, els articles 33 i 34 de la Llei d'ordenació de l'ús de la llengua oficial assenyalen que el Govern andorrà és l'encarregat d'establir la normativa lingüística a través d'un òrgan encarregat de la política lingüística. A l'Aragó i a Múrcia no hi ha cap normativa en aquest sentit.

En definitiva, a la fragmentació administrativa dels territoris de parla catalana i al diferent reconeixement oficial, cal afegir-hi que, des de la perspectiva formal, el català té una autoritat lingüística múltiple, sense entrar a considerar el grau de consens i dissens respecte dels textos normatius o de codificació que generen les diferents autoritats lingüístiques, ni tampoc el seu grau de cooperació, segons els textos legals citats, ni la funció real que exerceix aquesta autoritat respecte de la responsabilitat que té envers la llengua de mantenir-ne la coherència en el procés de normalització, i en concret en relació amb l'acció que exerceixen els mitjans de comunicació. Més aviat es posa de manifest que l'autoritat lingüística es refereix a un territori determinat des de la perspectiva administrativa i que, per tant, no s'ha establert tenint en compte els parlants d'una mateixa llengua.

Tot i l'autoritat lingüística múltiple, la comunitat universitària reconeix la unitat de la llengua catalana —i aquí s'inclouen també les universitats del País Valencià—, malgrat que l'Acadèmia de la Llengua Valenciana estableix que el valencià és una llengua diferent del català. A més, l'Institut d'Estudis Catalans manifesta en els seus textos normatius que ha pres les decisions de codificació tenint en compte especialistes i institucions acadèmiques de tot el domini lingüístic.

Malgrat l'acord del món universitari i de bona part del teixit polític i associatiu, hi ha algunes forces polítiques i moviments ciutadans, bàsicament del País Valencià,

que no estan d'acord amb la unitat, cosa que ha promogut l'anomenat secessionisme lingüístic. A les Illes Balears hi ha un fenomen similar, anomenat gonellisme.

El mapa audiovisual en llengua catalana

Des de la perspectiva dels mitjans de comunicació, i si es tenen en compte les televisions i els seus àmbits d'emissió, Andorra, Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears tenen les seves televisions pròpies. Pel que fa a l'Alguer, té una televisió local que emet el 50 % de la seva programació en llengua catalana. Les televisions d'Andorra i Catalunya emeten exclusivament en llengua catalana i, en el cas de les televisions de les Illes Balears i el País Valencià, la llengua catalana suposa més del 50 % de l'emissió; l'altra llengua utilitzada és el castellà. La distribució dels àmbits dialectals, tenint en compte els sis grans dialectes establerts per l'Institut d'Estudis Catalans, és la següent: TVC emet per a un àmbit on hi ha presents tres dels sis grans dialectes: central, septentrional i nord-occidental; Canal 9, al País Valencià, un dels àmbits: valencià; IB3, a les Illes, un dels àmbits: balear; Andorra TV, un dels àmbits: català nord-occidental.

Tot i que l'Institut d'Estudis Catalans reconeix sis àmbits dialectals (central, nord-occidental, valencià, alguerès, septentrional i balear), que codifica en la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana (I. Fonètica)*, la realitat és que la divisió dialectal no sempre coincideix amb els àmbits d'emissió de les diferents televisions, responsables a través de la seva activitat (entre altres agents) de la compactació o descompactació de les varietats dialectals en un àmbit determinat.

És així que Andorra TV, que forma part de l'àmbit d'emissió del nord-occidental, estableix en el seu llibre d'estil una voluntat de consolidar els trets característics de la parla andorrana. No només la diferència del nord-occidental que es parla a Catalunya (lleidatà, pellarès i ribagorçà), sinó que hi indica la voluntat expressa de distanciar-se respecte d'algunes de les opcions lingüístiques de TV3, mitjà de comunicació al qual els andorrans han tingut accés i que durant molts anys ha exercit un potent efecte homogeneïtzador de la llengua.

L'estratègia d'identificació d'una audiència a través de l'opció lingüística és molt comuna. Tot i això, el grau d'intencionalitat amb què se cerca aquesta identificació varia segons els casos. Tal com hem vist, a Andorra TV l'explicitació d'aquesta intencionalitat és clara. En altres casos, no s'expressa de manera oberta. En general, a la pregunta sobre si la televisió és més un reflex de la realitat o bé cerca un model lingüístic ideal amb la voluntat d'exercir d'agent normalitzador, caldria contestar que el model lingüístic de les televisions tendeix a ser un reflex de la realitat lingüística del seu àmbit d'emissió, encara que també tingui una voluntat conscient de potenciar-ne els trets lingüístics que la identifiquen o bé de potenciar-ne la qualitat de la llengua. Aquesta afirmació és especialment certa en la Xarxa de Televisions Locals i explica, per exemple, que a Lleida TV no se senti a parlar cap varietat diferent de la del nord-occidental; que a Barcelona TV hi hagi una presència dels trets de l'anomenat «xava»; o bé, i ara en relació amb les televisions autonòmiques, que

a les Illes Balears o al País Valencià s'hagin doblat algunes pel·lícules que ja havien estat doblades a Catalunya; o bé, també —i ja no parlem de la llengua catalana—, el fet que es vulgui fomentar un canal específic per a l'aranès a la Vall d'Aran.

Si bé, tal com hem dit, la televisió tendeix a ser un reflex de la realitat lingüística del seu àmbit d'emissió, no es pot treure la conclusió que a les televisions es mostra el multilingüisme real existent als territoris de parla catalana. És evident que la normativa sobre tants per cent d'emissió hi té molt a veure, però també és cert que encara que hi ha una minsa presència de llengües com l'àrab, el romanès o el xinès, per posar-ne alguns exemples, en les graelles de televisió es pot detectar una petita, però creixent, presència d'altres llengües diferents del castellà i el català.

Pel que fa a les televisions locals, hi ha diversos grups públics i privats que en són el paraigua, com la Xarxa de Televisions Locals (XTVL), TVlocal.cat i Canal Català, entre d'altres. En total, sumen una norantena de televisions locals. En el cas de la Xarxa de Televisions Locals, aquesta entitat aplega una seixantena de televisions repartides entre Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, amb presència de cinc dels sis grans dialectes de la llengua catalana establerts per l'Institut d'Estudis Catalans. Les quotes d'emissió en llengua catalana de les televisions locals se situen entre el 80 % i el 100 %, segons dades de la Xarxa Audiovisual Local (XAL) sobre les televisions adherides a la XTVL. El Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC), encarregat del control de les quotes a partir de les instruccions dictades el 2004 i el 2006, encara no ha fet públiques les dades sobre quotes d'emissió.

A Catalunya, i pel que fa a les audiències, si bé els canals de la Corporació Catalana de Mitjans de Comunicació (CCMC) es mouen entre el 20 % i el 22 % de quota de pantalla, el conjunt de les televisions locals només n'aconsegueixen un 5 % – 6 %. Tot i això, cal dir que actualment està en revisió el mètode de control d'audiències TN-Sofres, que inicialment es calculava a l'efecte de la venda de publicitat i tenint en compte els grans canals de televisió, i no pas com un índex representatiu de la realitat audiovisual d'un territori determinat.

Els llibres d'estil dels mitjans de comunicació en llengua catalana

El primer llibre d'estil en català per a la llengua a la televisió va ser el de TV3, publicat el 1995. Aquest llibre d'estil només contenia referències respecte del català oriental, tot i que l'àmbit d'emissió abastava també els territoris de parla nord-occidental. El 1995 és també l'any de publicació de *La llengua del Baix Ebre i el Montsià, un model d'estàndard oral*, d'Albert Aragonés, pensat també per donar resposta a les necessitats dels mitjans de comunicació. Cinc anys abans, l'Institut d'Estudis Catalans havia publicat les primeres versions de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (primera edició de la proposta de fonètica, el 1990, i de la de morfologia, el 1992; les darreres edicions són del 2001). En la proposta, l'Institut d'Estudis Catalans exposava el concepte d'estàndard oral participatiu, polimòrfic i composicional. Entre tots els treballs de descripció fonètica amb orientacions ortoèpiques publicats el 2004, caldria destacar els de Castellanos (per a tots els dialectes,

excepte l'alguerès) i Julià-Muné, Romero i Creus (per al nord-occidental, però que té en compte trets de variació dialectal del ribagorçà, lleidatà, pallarès i tortosí). Del 2005 és la *Proposta de llibre d'estil per a Andorra TV*, de Puigdomènech i Solís. La Universitat de les Illes Balears, autoritat lingüística a les Illes, va publicar el 2006 el *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits de les Illes Balears*. Del 2006 és també el web de criteris de llengua de la Corporació Catalana de Mitjans de Comunicació *Ésadir*, que amplia el llibre d'estil de TV3, ja amb indicacions per al català nord-occidental. El 2007 es publica el *Llibre d'estil d'IB3*. El 2008, el *Manual de redacció i estil*, d'El 9 TV.

Pel que fa a l'alguerès, l'IEC publica el 2003 *El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit*. I, pel que fa al valencià, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua ha treballat en indicacions per a l'estàndard oral valencià, tot i que existeixen altres treballs de referència, com el *Manual d'ús de l'estàndard oral*, de Josep Lacreu, publicat el 1990, i que ha tingut successives edicions, la darrera el 2006.

Així doncs, vinculats o no a mitjans de comunicació concrets, en els darrers anys s'ha publicat un gran nombre de treballs amb orientacions ortoèpiques i d'estil relatives a l'estàndard oral, que és el propi dels mitjans de comunicació. En la configuració de les propostes d'estàndard sembla que inevitablement ha tingut pes la divisió administrativa i l'àmbit competencial de les diferents autoritats lingüístiques. En el cas dels mitjans de comunicació, sens dubte el criteri que ha pesat ha estat el de l'àmbit d'emissió. Tot i això, aquesta afirmació no pretén posar en dubte la coherència de les propostes respecte del conjunt de la parla, tot i que de segur que seria adequada la pregunta sobre fins a quin punt els diferents treballs donen resposta a les necessitats dels seus àmbits dialectals alhora que garanteixen la coherència de tot el sistema lingüístic en llengua catalana. El procés de creació de l'estàndard per als mitjans audiovisuals, més enllà del marc referencial establert per la normativa lingüística, ha avançat, encara que l'avanç s'ha produït a diferents velocitats i segurament sota criteris diferents. Però no tots els mitjans de comunicació han respost de la mateixa manera al mandat de l'IEC establert en la Llei 8/1991, on s'explicitava que, allà on no arribés la proposta de l'estàndard oral de l'IEC, els col·lectius afectats per l'ús de la llengua dels territoris de parla catalana havien de prendre la «responsabilitat de cercar opcions i concrecions de realització lingüística d'acord amb les necessitats dels seus àmbits d'emissió». I, en el cas que ho hagin fet, caldria estudiar més a fons si les propostes s'han establert en harmonia amb l'esperit «participatiu i composicional», o bé tendeixen a marcar més el seu caràcter «polimòrfic».

Cal recordar que l'IEC, en la *Proposta per a un estàndard oral*, ja afirmava que, atesa la realitat sociolingüística de la comunitat catalanoparlant, entenia que la proposta més viable d'estandardització havia d'orientar-se d'acord amb els postulats d'una normativa composicional, basada en diverses solucions polimòrfiques: «una varietat de la llengua que contingui suficients elements comuns al diasistema perquè pugui assolir el valor referencial i, alhora, que sigui una varietat no pas monolíticament unitarista sinó més aviat múltiple; això és, que disposi d'accions alternatives d'acord amb les grans varietats territorials que configuren l'espai català».